

Spomenka Hribar

MORALA IN REVOLUCIJA

Naslov nakazuje, da bomo revolucijo ocenjevali z moralnega stališča, in še prej, da je kaj takega sploh možno. Predpostavlja namreč neko splošno vedenje o tem, kaj je morala, vedenje, ki naj bi bilo neproblematično, morala sama pa nekakšen absolutni, nadčasovni kriterij: Morala. Vprašanje je, ali je res tako.

Pa se najprej naslonimo na to običajno razumevanje morale in pretehtajmo dva citata iz revolucionarne govorce!

»Vprašanje zemlje. Danes smo res skoro v popolnem razmahu agrarne revolucije, vendar pa še ni razglašena kot agrarna revolucija, ker današnji tip še ni demokratična revolucija na prvem mestu, današnji tip je osvobodilna vojna, ki se povezuje z elementi demokratične revolucije. Danes še vztrajamo na odloku, ki ga je izdal IOOF na predlog CK, ki je razlastil veleposestnike tujih narodnosti in petokolonce. Nismo pa še razlastili veleposestnikov, ki jim ne moremo dokazati, da so petokolonci. Dobro bi bilo, če bi razlastili cerkveno veleposest, kmetje bi nič ne ugovarjali. Lahko bi tu izvedli agrarno revolucijo do kraja, ampak zaradi tega, ker je osvobojeno ozemlje samo en del celotnega slovenskega ozemlja, ne smemo tega storiti. V celotni fazi poskušamo še nevtralizirati delo buržoazije. Mi izvajamo razvoj, sproščamo samo toliko elementov demokratične/ revolucije, kolikor to zahteva osvobodilna borba. Če bomo to dobro izvajali, bomo razlastili vso to posest. Socialno reakcionarni elementi se s takim stanjem oblasti kot na osvobojenem ozemlju ne bodo pomirili. Postajali bodo vedno bolj zagrizeni in delo bo lahko. Sedaj pa rešujte vprašanje zemlje po načelu, da se razlaščujejo petokolonci.«¹

Citirane misli razgrinjajo način partijskega mišljenja in njeno taktiko glede pridobitve zemlje oziroma (ob)lasti nad zemljo, naslednji citat pa zadeva partijski odnos do ljudi:

»Dobil sem nekaj literature od Quinta. Politično ga pošteno lomi. V proglasu v zvezi z bombardiranjem je vrgel parole: organizirajte odbore zračne obrambe, odbore za pomoč žrtvam bombardiranja, pripravite vse za gašenje požarov itd.!!! Prava in resnična pomoč Mussoliniju! Škandal.«²

¹ Vir: *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, knj. II., IZDG, Ljubljana 1964, dokument št. 98: Zapisnik partijske konference v Kočevskem Rogu od 5. do 8. julija 1942; Zaključna beseda tov. Petra Kalana (Borisa Kidriča) o političnem položaju in partijskih nalogah; str. 267.

² *Jesen 1942* (Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča), IZDG, Ljubljana 1963, dok. št. 84: Poročilo Edvarda Kardelja z dne 6. in 12. nov. 1942 vrhovnemu komandantu NOV in PO Jugoslavije Josipu Brozu-Titu in Kominterni o položaju v Sloveniji; str. 243.

Kaj nam pove prvi citat? Najprej to, da je partija razlaščala tujerodne veleposestnike in petokolonce, tj. izdajalce. Tistim, ki jim niso mogli dokazati, da so petokolonci, zemlje (še) niso odvzeli. Partija je pazila, da ne bi sredi vojne *prehitro* pokazala revolucionarnega značaja svojega delovanja. In je taktizirala. In bila prepričana, da se bomo/bodo lahko polastili vse posesti, če bodo to dobro izvajali, namreč svoje prikrito delovanje, saj bodo ljudje nezadovoljni z razlaščanjem, vedno bolj bodo jezni in nato zagrizeni in potem bodo pristopili k beli gardi in potem jim bomo Mi lahko dokazali, da so petokolonci in bomo tako lahko razlastili vso to posest ... Cinizem, ki zveni iz moje interpretacije – pravzaprav samo iz ponovitve teh besed – je impliciten sami logiki, načinu revolucionarnega mišljenja.

Ali je mogoče reči, da je ta način mišljenja, to Kidričevo navodilo in, seveda, samo takšno *početje*, moralno? Moralno v običajnem, vsakdanjem razumevanju, kakor pač razumemo, kaj je prav in kaj je res, kaj je dobro in kaj je zlo?

Zagotovo ne!

Iz drugega citata spoznamo revolucionarni odnos do ljudi *kot* ljudi. Iz njega veje neverjetna trdosrčnost, skrajna nesočutnost z ranjenimi ljudmi, prizadetimi v ruševinah in požarih, itd. Navedeni citat, misel sama je ena najbolj krutih, kar sem jih našla v dokumentih revolucije. V svoji povednosti je daleč za tistim, do česar se je bila zahodna civilizacija priklopala že v 19. stol., osemdeset let pred Kardeljevim zapisom citirane misli. Ideja pomoči človeku – ne glede na to, kakšnega političnega, ideološkega, verskega prepričanja ali kakšne rase je, ali je »naš« ali »tuj« – je v temelju organizacije Rdečega križa in je nastala prav ob *človeškem* pogledu dotlej neznanega vojaškega zdravnika na trpljenje (sovražnih) vojakov, *ljudi* torej. Revolucionarna logika ne dosega niti tiste civilizacijske in kulturne ravni, ki je v Evropi že bila običajna!

Je potemtakem treba povsem zavreči revolucijo in njene nosilce?

Glede na povedano lahko zaključimo, da – če govorimo o odnosu morale in revolucije – ni mogoče govoriti o *morali* revolucije, kvečjemu o revolucionarni morali, ki pa je ne-morala oziroma a-morala.

Vendar pa tukaj nekaj ni v redu! Takšen zaključek je kakor *obsodba* ne le revolucije kot take in konkretnih piscev oziroma subjektov citiranih izjav, ampak tudi vseh tistih, ki so te slišali, pa niso protestirali (in so te misli in napotke tudi izvajali!). Kajti to je dejstvo in to je frapantno dejstvo, ki mora dati misliti, da se je na sestanku na Cinku, kjer je izrekel Boris Kidrič te misli,³ zdelo vsem prisotnim takšno govorjenje normalno, samoumevno, in so ga le dopolnjevali; polemika, kolikor je je bilo, se je gibala samo znotraj istega obzorja. Nihče se ni čudil, nihče ni protestiral proti takšnemu načinu govorjenja o *ljudeh*, pa četudi političnih nasprotnikov in, še več, celo o svojih partizanskih tovariših, krščanskih socialistih, na primer.

Za kaj torej gre? In kako si to razložiti? Očitno je bila takšna logika mišljenja nekje utemeljena. Je bila nekaj »več« od zgolj osebne hudobije nekih ljudi, v tem primeru revolucionarjev. Si je sploh mogoče misliti, da bi bili ljudje, ki so sami tvegali svojo glavo, zgolj poosebljeno zlo, Hudobe kot take? Prav samoumevno izrekanja citiranih misli in njihovo sprejetje teh kaže na to, da gre za epohalno resnico, ki je bila tedanjim ljudem, v tem primeru revolucionarjem, dana kot njihova nepoljubno izbrana, samoumevna resnica. Morala sama je zgodovinska. Tega torej,

Quinto, na katerega je letela Kardeljeva kritika, je ilegalno ime Umberta Massole, tedanjega začasnega sekretarja CK KP Italije.

³ In – rečeno mimogrede – kjer so bile izrečene še druge nezasišane besede!

kar mi danes vidimo,⁴ oni, revolucionarji tedaj niso videli. Razpor, razlika med njihovo resnico in – recimo – naravnim pravom jim je bila nerazprta, nevidna.

Z drugimi besedami: revolucija ne uvidi lastnega nasilja *kot* nasilja, ker ga ji a priori in torej vedno sproti opravičuje »lepi« Cilj.

Takšen pojav seveda ni nekaj zunaj prostora in časa, nasprotno, Nietzsche je že v prejšnjem stoletju tematiziral (krščansko) moralo kot nezadostno za *voljo do moči*, ki jo je bil spoznal kot *način*, kako bivajoče *je*. Voljo do moči je spoznal kot bit bivajočega: vse bivajoče stremi k moči kot bistvu življenja; več moči – več življenja; človek pa je vrh in nosilec volje do moči kot take. Poosebljenje volje do moči je Nadčlovek, njegovo delovanje naj bi bilo *onstran dobrega in zlega*.

Kaj pomeni »onstran dobrega in zlega«? To pomeni samo to, da si postavlja moralna pravila volja do moči sama oziroma poosebljenje te: Nadčlovek. V resničnosti je Nadčlovek seveda lahko samo človek, konkretno človeško bitje – toda njegova resnica naj bi bila Resnica, katere bistvo je volja do moči. Tisti, ki je na »špici« moči, naj bi bil (kakor) Bog (»i batina«), vsaj obnaša se tako. Poznamo jih, diktatorje, ki so odločali, kaj je res in kaj ni, kaj je dobro in kaj ni, kaj je moralno ... Torej: moralno naj bi bilo tisto, kar postavlja človek, ko si prisvaja moč, več moči in oblasti. Morala je tako reducirana na taktiko in mobilizatorična gesla – in za revolucijo je samo to morala! Najmoralnejši naj bi bil tisti, ki je na vrhu piramide moči: tam je ustoličena Pravica, Resnica in s tem, seveda, »morala«. Druge morale *volja do moči* ne pozna, in je – na ravni epohalnega dogajanja – *ni*. Tisti, ki ima brezprizivno moč v svojih rokah, odloča o vsem, in seveda tudi ali predvsem o življenju in smrti.

Da to drži, nam dokazujeta tudi oba citata, namreč da gre v obeh primerih za *voljo do moči* oblasti kot samoumevni kriterij moralnosti mišljenja in delovanja. Ponovimo: Lahko bi izvedli agrarno reformo ... ampak to zdaj ne bi bilo pametno, ker je zdaj še faza narodnoosvobodilne borbe in se zdaj še ne sme videti, za kaj gre, namreč za revolucijo, za to, da bomo Mi prišli na oblast; Mi izvajamo, sproščamo samo toliko elementov demokratične revolucije, kolikor Nam je potrebno za zdaj; in če bomo dobro delali, bodo naši nasprotniki ali pa (sedanji) prijatelji (!) vedno bolj zagrizeni in delo bo lahko; lahko jih bomo potolkli ... in zasegli vso zemljo, da bo večja naša oblast ...

Ali drugi citat: Kaj trpljenje ljudi, ranjencev, žena in otrok, *civilistov* torej, po bombardiranju mesta, glavno je to, ali pomoč ranjenim gre v prid našim sovražnikom ali ne!

Z moralo in revolucijo torej ni tako preprosto, kakor bi se na prvi pogled zdelo. Ali, rečeno drugače: revolucije ni mogoče braniti z Moralo. Pa tudi zavreči je ni mogoče z Moralo oziroma s tistim, kar se nam zdi moralno, nam, ki smo sedanja generacija – menim pa, da tudi tisti, ki so se jim tedaj citirane in podobne besede zdele samoumevne, neproblematične, danes istih besed ne bi slišali enako kot tedaj. Vmes je namreč preteklo veliko časa, resnica sama se je premaknila; razpor med »revolucionarno moralo« in človekovo vestjo, tedaj še ne viden, je zazijal na široko. Resnica in morala imata lasten čas.

Revolucija je *onstran dobrega in zlega* zato, ker sama postavlja to, kaj je dobro in kaj je zlo, kar pomeni: sama greši (ubija) in sama si odpušča ... To, da revolucija sama postavlja kriterije svoje morale in svojega delovanja, da je v tem smislu

⁴ In kar so ljudje z drugo/nasprotno ideološko optiko, torej kontra-revolucionarji videli že tedaj! Toda kontra-revolucionarji so tudi izrekli grozne in grozovite besede in počeli njim ustrežna dejanja – ampak zdajle govorimo o revoluciji in (njeni) morali!

onstran dobrega in zlega, je treba uvideti kot epohalno dejstvo in ne še kar naprej in naprej zavračati ali opravičevati revolucije z neko moralo!⁵

Revolucija je otrok sekularizirane religije, tj. marksizma oziroma *akcija* človeka kot subjekta. V času NOB je tudi slovenski človek »ujel korak« z Evropo in postal – subjekt. Se pravi: *vzel je usodo v svoje roke*. Na poti do moči/oblasti je teptal, kar mu je bilo na poti. Tudi sočloveka, bližnjika.

Ker je na našem ozemlju potekala »črta razdelilnica« med nacifašizmom in komunizmom, je prav nas *razdvojila*, saj sta se obe zgodovinski sili »objektivirali«, poosebili v naših ljudeh, ali – gledano s človekove strani – zaradi trčenja obeh ekskluzivizmov na našem ozemlju smo, neodvisno od svoje volje, »subjektivirali« (ponotranjili) ti dve zgodovinski sili in se – spopadli med seboj! Razdelitev med obema, »črta razdelilnica« je šla celo skozi družine ... Državljanjski spopad ni bil posledica »hudobnih ljudi«, ne revolucionarjev ne kontra-revolucionarjev, temveč je bil »zapisan« v zgodovini zahodne Evrope, ki ima svoj vrh v metafiziki volje do moči. Po heglovski bi rekli: na našem ozemlju je šlo za tezo in anti-tezo volje do moči same in spopad med obema je bil zato neizogiben. Slovenski subjekt se je razcepil! Tako je potem⁶ revoluciji sledila kontrarevolucija ...

Ko pravimo, da je bil spopad *neizogiben*, tega seveda ne gre razumeti v smislu neke predestinacije, kakor da bi bilo že od nekdaj tako usojeno, zapisano ... gre pa za nepoljubnost vsakokratne epohalne resnice: človek se rodi v določen čas in okolje, v katerem se dogaja živo življenje ... in nanj se odziva na svoj – sicer vedno oseben, enkratni način – vendarle pa v nekem že danem okviru, ki kakor da bi konkretnega človeka prav »čakal« z določeno nalogo in vlogo in ga tako neizogibno zaznamoval ... Človek je svoboden, vendar pa ni zunaj prostora in časa.

Ko smo ugotovili, da s stališča kakšne Morale ni mogoče opravičevati, opravičiti komunizma oziroma revolucije, ker naj bi bil, je Postava volje do moči – in ker naj bi bil tudi nacifašizem Postava volje do moči, ali to pomeni, da smo ju zenačili? Da med nacifašizmom in komunizmom ni razlike? Na ravni epohalnega dogodka razlike ni; v obeh primerih gre za pohod človeka kot Subjekta, kot Nadčloveka po poti volje do moči. Razlika je znotraj istovetnostna. Ali, rečeno drugače: na ravni genotipa razlike ni, gre pa za različne fenotipe. Nacifašizem je bil usmerjen navzven, zato je izzval revolt prizadetih in je tudi bil lahko premagan le z zunanjo, materialno silo (potrebni sta bili dve vojni, da je bil premagan ta Subjekt!), komunizem pa je bil usmerjen navznoter, trpno, mazohistično poglobljajoč se vase in vedno globlje zažirajoč se v lastno (narodno) tkivo (preganjanje »razrednih«, »narodnih sovražnikov«!), zato se je lahko zrušil samo sam: ko je minila *vera* vanj, samofascinacija množic z njim, ko je torej prišlo do raz-(o)-čar-anosti, in ko je »požrl« ekonomsko osnovo svoje moči. Mednacionalna nasprotja znotraj komunističnih sistemov so prišla na dan šele po njihovi samorazrušitvi.

Najbrž po teh hipotezah ostaja v nas nekaj nelagodnega. Ali je mogoče, da od morale revolucije ne ostane nič? Žal, res. Ali pa je mogoče s problematiziranjem revolucije in njene (ne)morale zanj, zavreči tudi revolucionarje, *ljudi* torej? Ali ni v tem nekaj narobe in nekaj v človeškem smislu krivičnega?

Prav gotovo! In to je tisto, na kar želim še posebej opozoriti!

Nekateri za opravičevanje revolucije navajajo pisma na smrt obsojenih, ki so

⁵ Kakor tudi kontra-revolucije ni mogoče opravičevati z Moraló!

⁶ Pravim *potem* – odvisno je pač od kriterija oziroma od časa, od katerega ocenjujemo: antikomunizem se je pri nas širil in poglobljal tedaj, ko komunistov tako rekoč sploh še ni bilo in ga je s svoje strani prav priklical ... Komunizem je bil antiteza klerikalizmu; reakcija, antikomunizem pa antiteza akciji/revoluciji, torej komunizmu.

pretresljiva pričevanja ljudi tik pred smrtjo: njihovo poslavljanje in slovo, naročanje najbližjim, kako naj vzgajajo njihove otroke, njihov strah in pogum, pretresljive molitve ... Prav je, da se jih spominjamo, prebiramo s hvaležnim občudovanjem in spoštovanjem. So najpristnejša vojna pričevanja!

Ali ta pisma ne kažejo na moralo revolucije? Ne! Ta pisma so pisana iz *skrajne* meje, iz eksistence, iz oči v oči s smrtjo. Ta pisma govorijo na najgloblji in pretresljiv način o epohalni eksistenci ljudi tistega časa, nikakor pa ne morejo opravičiti revolucije in njene logike ter postopkov, utemeljenih v tej logiki. Ta pisma so, preprosto in poenostavljeno rečeno, na drugi ravni, kakor pa je revolucija *kot* taka. Raven eksistence in raven revolucije se ne pokrivata, sta – metaforično rečeno – dva svetova. Kdor ju enači, dela *blasfemijo*: s smrtnim žrtvovanjem opravičuje poboje iz logike volje do moči, volje do oblasti.

Pisma na smrt obsojenih *p r i č a j o* doživljanju ljudi tistega časa, neposredno izrekajo njihovo občutenje nuje samoobrambe pred okupatorjem, in pričajo o prekletstvu tistega časa, ko je človek moral (tudi) ubijati – da bi se ubranil in ohranil kot posameznik in kot narod: svoj jezik, (narodno) identiteto.

Razlikovati moramo med revolucionarno logiko oziroma revolucijo kot tako IN med revolucionarjem kot *človekom*. To sta dve ravni tematiziranja! Če ju pomešamo oziroma zenačimo, potem – v imenu Morale – zavrremo ne le revolucijo, ampak tudi revolucionarje *kot* ljudi, ALI, obratno: zaradi ljudi, ki so za svojo (komunistično) resnico dali vse svoje človeške sile, zagovarjamo tudi samo revolucijo.

Gre torej za dva možna načina enačenja dveh različnih ravni, eksistencialne (ontološke) in sociopolitične (ontične):

– Zavoljo tega, ker so partizani in revolucionarji investirali vso svojo vero, upanje in ljubezen v osvoboditev domovine in v svoj cilj – boljše socialno in politično življenje – tisti, ki ne zmorejo distance in ne razločujejo ravni logike revolucije od eksistencialne ravni (revolucionarja kot človeka), zagovarjajo revolucijo, torej tudi tisto, česar nikakor ni mogoče zagovarjati.⁷ – Ta ideologizacija (apologija) revolucije je bila značilnejša za (zapovedano) »družbeno zavest« v prejšnjem sistemu.

Oziroma:

– Zaradi tega, ker je revolucija v svojem bistvu kruta, ker si sama postavlja (in opravičuje!) svoje postopke glede na lastni cilj – Moč/Oblast – in ker druga stran ne zmore ali noče uvideti *razlike* med revolucionarno logiko in revolucionarjem kot človekom, *zanika*, žali in iz lastne domovine izriva nekdanje revolucionarje *kot ljudi*. – Danes smo še posebej priča prav takemu enačenju eksistencialne in sociopolitiološke ravni, se pravi ideologizaciji, ki je značilna za antikomunizem. Vse, kar smo pri tematiziranju revolucije rekli o komunizmu, velja seveda tudi za antikomunizem; to sta siamska dvojčka. Kruta logika in totalna nesočutnost do ljudi, brezobzirna uporaba vseh sredstev, tudi uboja za svojo Zmago, kakor tudi slepota za lastno nasilje *kot* tako, so značilnosti obeh. Oba sta izrastla iz volje do moči, sta njuni izpostavi.

Preprosto rečeno: Nerazločevanje (zgodovinske) *vloge* človeka IN človeka *kot* človeka, kot človeškega bitja, vodi v ideologizacijo revolucije (ali kontrarevolucije),

⁷ Recimo misli in iz njiu izhajajoče delovanje, ki sem ju citirala na začetku in kar je – s svoje strani – »pomasovilo« belo gardo, kakor so tedaj govorili sami revolucionarji. Se pravi: razširil in poglobil se je državljanski spopad.

bodisi pozitivno: revolucija je dobro, bodisi negativno: ne le revolucija, tudi revolucionarji so neljudje. Ali, gledano s strani kontrarevolucije oziroma apologije antikomunizma danes: antikomunizem je dober in moralen (!), saj se je bojeval proti komunizmu, ki je Zlo, in dobro je tudi vse, kar je antikomunizem kdaj koli počel (sodelovanje z okupatorjem, zaprisega okupatorju, konkretna izdajstva, mučenje njegovih političnih nasprotnikov, uboji ...), antikomunizem je imel Prav, saj se je komunizem zrušil – na nasilje antikomunizma pa smo že pozabili ..., tisto nasilje ni bilo nič, saj nam ga je opravičil naš lepi Cilj ... Prav takšna apologija danes kaže na to, da antikomunizem še ni vzel nase lastne soodgovornosti za državljanski spopad pri nas in še vedno krivi, objektivira lastno krivdo v svojega nekdanjega, predvsem pa sedanjega političnega nasprotnika, do katerega neti sovraštvo brez vsake distance in človeške skromnosti – a z jasnim namenom politične, oblastne Nadvlade. Pritlehno politično povzpetništvo se spet utemeljuje na sovraštvu in z njim!

Poenostavljeno rečeno: Razlikovanju med (zgodovinsko) vlogo človeka in človekom kot človeškim bitjem, ki ve za svojo smrt in zato za svojo bit in ki torej edini *biva*, pravimo ontološka diferenca. Kot taka je bila imenovana v dvajsetih letih tega stoletja (Martin Heidegger), že tedaj, ko se je bil evropski subjekt šele zares (druga svetovna vojna!) pripravljaj na svojo osvajalno pot. Izrekanje bistvene, epohalne resnice ima svoj lastni čas, drugačen, kakor pa je čas samega zgodovinskega dogajanja.

Če ne upoštevamo omenjenih diferenc, se vse pomeša v nerazvezljivo celoto, iz katere ni nič več razvidno in predvsem ni uvidena pot ven in v prihodnost.

Kajti le iz razločevanja med revolucijo kot Postavo moči in revolucionarjem kot človekom je mogoče govoriti o *spravi*, ki se kaže kot dopuščanje drugega kot drugega, človeka kot bližnjika. Sprava je možna le iz eksistencialne ravni in na njej, ne pa na ideološki ravni. In le če ne razumeš človeka kot absolutno odgovornega, krivega za vse, kar se je dogodilo, ga lahko dopustiš kot človeka: kot končno, zmotljivo in tragično bitje. Samo omenjeno razločevanje med subjektom in človekom kot bitjem svoje epohalne resnice omogoča dopuščanje in odpuščanje – ko še prej človek samega sebe razume kot končno, tragično bitje. Se ove svojih meja in pristane na svojo »človeško revo« ter se tako *skromno* spravi sam s seboj – v nasprotju z vzvišenostjo, nadutostjo in brezčutnostjo Nadčloveka, človeka kot Subjekta.

Človek je seveda odgovoren za svoje ravnanje, toda odgovoren je lahko le po človekovi meri, ne pa absolutno. Če teh ravni ne razločimo, demoniziramo ljudi v Nadljudi (oziroma v Podljudi). Če človeka razumeš samo kot Subjekt, ki naj bi bil absolutno svoboden, svojevoljen, ga kličeš na Odgovornost, ki zahteva tudi absolutno kazen: »zob za zob, glavo za glavo« oziroma z nenehnim izklicevanjem absolutno Krivega (včasih so bili to domobranci, danes pa komunisti), neprestano simbolno ubijaš. V taki optiki so ljudje ali nalik Angelu ali nalik Hudiču, samo »navadna« človeška bitja – uboge človeške pare, ki jih v krutih in v revolucionarnih časih meče zdaj sem zdaj tja, ene sem, druge tja – ne. In kdo bo izmeril njihovo odgovornost, njihovo krivdo in greh? V absolutnem smislu bi to lahko storil samo Bog!

Ampak On bi moral najprej sebi izprašati vest! In prositi odpuščanja ljudi za toliko gorja, ki ga je bil dopustil ...